

Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta ETENE

Lausunto sosiaali- ja terveystieteiden valtiokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta sekä siihen liittyviksi laeiksi (HE 149/2025 vp)

Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta ETENE kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksestä lastensuojelulain muuttamiseksi. Esitys koskee erityisesti sijaishuollon järjestämistä, luvattomasti poissa olevien lasten tilanteita sekä uutta kuntouttavan suljetun laitospalvelun kokonaisuutta. Esitys sisältää myös muutoksia sijaishuollossa käytettäviin rajoitustoimiin ja niiden soveltamiseen.

ETENE pitää tärkeänä, että lainsäädäntöä kehitetään vastaamaan sijaishuollossa olevien lasten muuttuneita ja monimuotoisia tarpeita. Sijaishuollossa on entistä enemmän lapsia ja nuoria, joiden tilanteeseen liittyy vakavaa väkivallan riskiä, rikollisuutta, päihteiden käyttöä, psyykkistä oireilua tai hyväksikäytön uhkaa. Samalla on olennaista, että lainsäädännön kehittämisessä säilytetään selkeä eettinen lähtökohta: sijaishuollon tarkoituksena on ennen kaikkea turvata lapsen hyvinvointi, turvallinen kasvu ja kehitys sekä mahdollisimman hyvät edellytykset myöhempään elämään. Rajoituksia sisältävien palvelujen tulee aina olla viimesijaisia ja niiden on oltava tarkkarajaisia, välttämättömiä ja oikeasuhtaisia. Jos rajoituksia käytetään, niiden perustelut tulee kirjata.

Kasvatuksellisten keinojen ja rajoitustoimien rajapinta

Esityksessä pyritään selkeyttämään kasvatuksellisten keinojen ja lastensuojelulain mukaisten rajoitustoimien välistä rajaa. Tavoitetta voidaan pitää perusteltuna, koska käytännön työssä näiden välinen ero ei ole aina ollut selvä. ETENE korostaa kuitenkin, että rajapinnan selkeyttämisessä on syytä välttää tilannetta, jossa arjen kasvatuksellisten keinojen nimissä toteutetaan tosiasiallisesti rajoitustoimia ilman niitä koskevia oikeusturvamenettelyjä.

Erityistä huomiota tulee kiinnittää tilanteisiin, joissa kasvatuksellisiin keinoihin voi sisältyä lapsen fyysiseen koskemattomuuteen puuttumista. Tällaiset tilanteet ovat eettisesti poikkeuksellisen herkkiä, ja niiden tulee olla selvästi rajattuja turvallisuuden kannalta välttämättömiin tilanteisiin. Lisäksi on tärkeää, että toimintaa ohjaavat selkeät ohjeet, riittävä henkilöstön koulutus sekä tilanteiden asianmukainen dokumentointi ja jälkikäsitteleminen.

Kuntouttava suljettu laitospalvelu

Esityksen keskeinen uusi elementti on kuntouttava suljettu laitospalvelu, joka on tarkoitettu lapsille, joiden käyttäytymiseen liittyy vakava vaara heidän omalle tai muiden turvallisuudelle. ETENE pitää tärkeänä, että kaikkein vaikeimmissa tilanteissa oleville lapsille pyritään luomaan palvelukokonaisuus, jossa yhdistyvät turvallisuus ja kuntouttava työote.

Samalla ETENE korostaa, että suljetun laitospalvelun on oltava aidosti kuntouttavaa. Sen ei tule muodostua ensisijaisesti turvallisuutta korostavaksi säilyttämisratkaisuksi, vaan palvelun tulee sisältää vahva hoidollinen, kasvatuksellinen ja lapsen tarpeista lähtevä sisältö. Tämä edellyttää riittävää

henkilöstömitoitusta, monialaista osaamista sekä erityisesti mielenterveys- ja päihdeosaamista. Myös koulunkäynnin jatkuvuuden ja arjen rakenteiden turvaaminen on keskeistä lapsen kehityksen kannalta.

Lisäksi ETENE pitää tärkeänä, että suljettuun palveluun sijoittaminen on aidosti viimesijainen keino ja että sijoituksen tarvetta arvioidaan säännöllisesti. Rajoitustoimien käytön tulee aina olla välttämätöntä ja suhteellista, ja niiden perustelut on kirjattava sekä vaikutuksia lapsen hyvinvointiin on seurattava systemaattisesti. Jälkihuollon merkitys on keskeinen, jotta yhteiskuntaan integroituminen voi onnistua suljetun laitospalvelun jälkeen.

Luvattomat poissaolot ja lasten turvallisuus

Esityksessä vahvistetaan toimintamalleja tilanteissa, joissa lapsi on luvattomasti poissa sijaishuollosta. Tavoitteena on parantaa lasten turvallisuutta ja nopeuttaa heidän löytämistään. ETENE pitää tärkeänä, että lasten turvallisuus huomioidaan näissä tilanteissa. On kuitenkin tärkeää tunnistaa, että luvattomat poissaolot liittyvät usein sijaishuollon rakenteellisiin haasteisiin sekä lasten kokemaan turvattuuteen, osattomuuteen tai kiinnittymisen vaikeuksiin. Pelkästään kontrolliin ja viranomaisyhteistyöhön perustuvat ratkaisut eivät yksinään ehkäise poissaoloja. Luvattomien poissaolojen ehkäisemisessä keskeistä on lapsen kokemuksen kuuleminen, luottamuksellisten suhteiden rakentaminen sekä sellaisten arjen rakenteiden luominen, joissa lapsi kokee olevansa turvassa ja merkityksellinen.

Paikantaminen ja yksityisyyden suoja

Esitykseen sisältyy myös muutoksia, jotka koskevat luvattomasti poissa olevien lasten paikantamista. ETENE ymmärtää tavoitteen vahvistaa viranomaisten mahdollisuuksia löytää vaarassa olevia lapsia nopeasti. Samalla paikantamiseen liittyy merkittäviä yksityisyyden suojaan ja henkilötietojen käsittelyyn liittyviä eettisiä kysymyksiä.

ETENE korostaa, että paikantamisen tulee perustua selkeisiin välttämättömyys- ja suhteellisuusperiaatteisiin. Tietojen käytön tulee olla tarkasti rajattua, ja niiden käsittelyä tulee seurata ja valvoa asianmukaisesti. On tärkeää, että lapsen oikeus yksityisyyteen turvataan mahdollisimman hyvin myös tilanteissa, joissa viranomaiset toimivat lapsen suojelemiseksi.

Tietopohjan vahvistamisen tarve

ETENE on joulukuussa 2025 julkaisemassaan sijaishuoltoa koskevassa kannanotossa (<https://etene.fi/-/etene-on-antanut-lausunnon-lastensuojelun-sijaishuollosta>) korostanut, että sijaishuoltoa koskevaa tietopohjaa on tarpeen vahvistaa merkittävästi. Lastensuojelun vaativimpiin tilanteisiin liittyvät ratkaisut ovat sekä lapsen oikeuksien että yhteiskunnan vastuun näkökulmasta poikkeuksellisen merkittäviä, mutta niiden vaikutuksista ja toimivuudesta on käytettävissä edelleen rajallisesti systemaattista tietoa.

Sijaishuoltoon käytetään vuosittain merkittävästi julkisia resursseja, ja erityisesti vaativan sijaishuollon palvelut ovat huomattavan kalliita. Tietopohja siitä, millaisin resurssein lapsia hoidetaan, millaisia palvelukokonaisuuksia heille tarjotaan ja millaisia tuloksia eri toimintamalleilla saavutetaan, on kuitenkin edelleen puutteellinen. ETENE pitää tärkeänä, että näin merkittävien julkisten resurssien käyttöä voidaan tarkastella läpinäkyvästi ja suhteessa siihen, miten hyvin lasten tarpeisiin vastataan.

Hallituksen esitysluonnoksessa todetaan, että tutkimustietoa on rajallisesti esimerkiksi rajoitustoimenpiteiden ja suljettujen laitospalvelujen vaikuttavuudesta. Esitykseen ei kuitenkaan sisälly ehdotuksia sijaishuoltoa koskevan tietopohjan systemaattiseksi vahvistamiseksi. ETENE pitää tärkeänä nostaa tämän näkökulman esiin myös tämän esityksen yhteydessä.

Lainsäädännön kehittämisen yhteydessä olisi tärkeää varmistaa, että uusista toimintamalleista ja rajoitustoimien käytöstä kerätään vertailukelpoista tietoa. Tietoa tarvitaan muun muassa rajoitustoimien käytön yleisyydestä, niiden kestosta ja vaikutuksista sekä lasten hyvinvoinnista sijoituksen aikana ja sen jälkeen. Lisäksi on tärkeää saada nykyistä systemaattisempaa tietoa sijaishuollon kustannuksista, käytetyistä resursseista sekä siitä, millaisia tuloksia erilaisilla palvelurakenteilla saavutetaan.

Ilman riittävää tietopohjaa on vaikea arvioida, toteutuvatko lainsäädännön tavoitteet ja millaisia vaikutuksia muutoksilla on lasten elämään. ETENE korostaa, että sijaishuollon kehittäminen ja siihen kohdistuvien merkittävien julkisten resurssien käytön oikea kohdentaminen ja vaikuttavuuden varmistaminen edellyttävät vahvempaa ja systemaattisempaa tietopohjaa kuin mitä tällä hetkellä on käytettävissä.